

Batyryeva I.M. Cultural and Economic Complex of the East Podillya Peasants in 1950 – 1960's (based on ethnographic expeditions)

The article focuses on the peculiarities of cultural and economic complex of the East Podillya peasants in 1950-1960s, transformation of such elements of material culture as settlement and housing, food system, way of life, occupations of the population. Special attention is paid to the influence of the collective farm system on the conditions of life in Podillya villages and the deformation of the sustainable lifestyles of rural families in Vinnytsia region of the study period.

Keywords: peasants, housing, lifestyle, food system, daily routines, employment of peasants, household, collective farm.

Батырева И.М. Культурно-хозяйственный комплекс крестьян Восточного Подолья 1950 – 1960-х гг. (по материалам этнографических экспедиций)

В статье освещены особенности культурно-хозяйственного комплекса крестьян Восточного Подолья 1950-1960-х гг., трансформацию таких элементов материальной культуры как поселения и жилье, система питания, быт, занятия населения. Особое внимание уделено влиянию колхозной системы на условия жизнедеятельности подольских крестьян и деформацию устойчивого образа жизни сельской семьи Винницкой области исследуемого периода.

Ключевые слова: крестьяне, жилье, быт, система питания, распорядок дня, занятия населения, приусадебное хозяйство, колхоз.

Статтю подано до редколегії 11.01.2017 р.

УДК 392(477.43/.44)»19/20»

М.А. Пилипак

**ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ РЕСПУБЛІКИ БАШКОРТОСТАН
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЕКСПЕДИЦІЙ 2016 Р.)**

Стаття присвячена особливостям традиційної культури українців Республіки Башкортостан і підготовлена в рамках науково-дослідної роботи в галузі історії, етнографії, мови, культури українського населення Республіки Башкортостан, виконаної членами Регіональної громадської організації «Республіканський національно-культурний центр українців Башкортостану «Кобзар» (м. Уфа).

Об'єктом обстеження стали сільські населені пункти в історичних місцях компактного розселення українців на території Башкортостану (південно-західна, західна та центральна частини республіки). Результатом проведеного дослідження є збір цінного фольклорно-етнографічного та діалектологічного матеріалу, а також фото та відео фіксація побуту, елементів матеріальної культури у 5 населених пунктах.

Ключові слова: традиції, культура, трансформація, дослідження.

Дослідження традиційної культури українців Республіки Башкортостан, як малої етнічної групи, в умовах багатонаціонального середовища зберігає свою актуальність і наукову значимість з огляду на стрімкі асиміляційні процеси та зникнення традиційних форм культури.

За свідченням науковців, переселенці з України постійно проживають на території Башкирії з першої половини XVIII ст. [3, с. 12].

Згідно з даними перепису населення станом на 2010 р., на території Республіки Башкортостан проживало 39875 українців [1].

Комплексний збір, перша систематизація та наукове узагальнення української народної творчості в Башкортостані пов'язані з діяльністю співробітників Інституту народної творчості та мистецтв Національної академії наук УРСР. Перебуваючи у воєнні роки в евакуації в Уфі, науковці організували експедиції для вивчення культури своїх земляків. Так, науковці М.Плісецький, В. Ільїн, П. Лисенко, Е. Володарська, М. Береговський та художник М. Давлеткільдєєв виїздили в квітні 1942 р. в Чишминський район, у березні 1943 р. – в Аургазинський та Давлеканівський райони [2, с. 14].

Вагомий внесок у дослідження традиційної культури українців Башкортостану внесли В. Бабенко [3]; І. Карпунін [4], Д. Чернієнко [5], Ф. Ахатова [6;7]. Л. Брянцева [8]. Крім того, низку статей присвячених українознавчій проблематиці, зокрема, весільній обрядовості, підготував автор представленого дослідження [9-14].

Метою статті є аналіз традиційної культури українців Республіки Башкортостан за матеріалами експедиційних досліджень 2016 року.

Загалом, в ході експедиційних виїздів вдалося дослідити 5 населених пунктів, а саме: с. Степанівка (Аургазинський р-н.); с. Золотоношка (Стерлітамакський р-н.); с. Бейгулово (Уфимський р-н); с. Ново-Київка і с. Боголюбівка (Чишминський р-н).

Село Степанівка, Аургазинський район РБ

Село Степанівка засноване у 1888 р., сучасне населення 381 особа, українці – 39%.

У селі Степанівка вдалося опитати 12 респондентів. У пам'яті старожилів збереглася інформація про заснування села. Крім цього, інформатори розповіли про традиційні заняття українців, архітектуру, святково-обрядову культуру, традиційну медицину.

Село Золотоношка, Стерлітамакський район РБ

Село Золотоношка засноване у 1900 р., сучасне населення 563 особи, українці – 57%.

Під час експедиції вдалося провести опитування понад 10 респондентів. Учасниками експедиції зазначено, що у цьому населеному пункті рівень володіння українською мовою, порівняно з іншими досліджуваними селами, є найвищим. Крім цього, у багатьох будинках старожилами збережені елементи традиційного українського інтер'єру: вишивка, предмети побуту і т. д.

Варто зазначити, що учасникам експедиції пощастило побувати на республіканському фестивалі української пісні «Козацькому, славного роду – нема переводу», що проходив на базі українського історико-культурного центру «Золотоношка». У фестивалі взяли участь 7 колективів (6 з яких – українських) від яких вдалося записати 26 українських пісень. Загальна кількість учасників фестивалю склала понад 70 осіб.

Відмінною рисою с. Золотоношка є побутування елементів духовної культури, що простежується в родильній, весільній та поминальній обрядовості.

Село Бейгулово, Уфимський район РБ

Село Бейгулово (рік заснування невідомий), сучасне населення 172 особи, українці – 1%.

У ході експедиції вдалося провести бесіду з двома старожилами села – Мусіною Кавсарією Тімербулатовною, 1940 р. н. і Сліпець (Головань) Катериною Михайлівною (1933 р.). Зокрема, Мусіна К.Т. виступила як експерт з оцінки міжнародних стосунків між українцями і оточуючим населенням, згадала, що в 50-ті роки минулого століття село Бейгулово було українським. Респондент зазначила, що в той час українці розмовляли українською мовою, співали українські пісні. Зі слів Сліпець (Головань) К.М. вдалося записати інформацію про історію переселення українців, особливості матеріальної (традиційний одяг, їжа) та духовної культури (фольклор).

Село Ново-Київка, Чишминський район РБ

Село Ново-Київка засноване у 1900-1901 рр., сучасне населення 14 осіб, українці – 1%.

У процесі спілкування із старожилами с. Ново-Київка (було опитано 4 респондентів) вдалося зафіксувати цінний етнографічний матеріал. Зокрема, респонденти розповіли про історію переселення українців на територію Башкирії, ведення господарства, застосування посівних технік нетипових для тутешніх місць. Також респонденти зазначили, що не дивлячись на труднощі, в перші роки проживання на території Башкирії, переселенцям вдалося облаштувати свої господарства.

Село Боголюбівка, Чишминський район РБ

Село Боголюбівка засноване у 1899 р., сучасне населення 36 осіб, українці – 50%.

В цьому населеному пункті вдалося взяти інтерв'ю у 2-х респондентів – Рудченко (Лях) Ганни Іванівни, 1934 р., Масіча Олександра Павловича, 1938 р. Рудченко (Лях) А.І. розповіла про традиції, що існували в їх сім'ї, зокрема, докладно описала процес виробництва дмотканого полотна. Також розповіла про інші традиційні заняття українців – городництво, скотарство та ін.

Крім цього, в населених пунктах Чишминського району вдалося поспілкуватися з місцевими жителями, які розповіли про історію своїх родин, сіл, в яких вони народилися або жили, особливості матеріальної та духовної культури. Інформатори розповідали, наприклад, про традиції проведення весіль, приготування деяких страв, про те, яким було повсякденне життя села в радянський період.

За результатами експедиції можна зробити висновок, що найбільшій етномовній асиміляції зазнали українці в Чишминському (с. Ново-Київка, с. Боголюбівка) і Уфимському районах (с. Бейгулово), що пов'язано з їх малочисельністю у порівнянні з іншими досліджуваними населеними пунктами, а також близьким розташуванням до великого мегаполісу – міста Уфи. Традиційна культура українців більшою мірою зберігається в місцях їх компактного проживання (с. Золотоношка Стерлітамакського району і с. Степанівка Аургазинського району).

В усіх обстежуваних населених пунктах зафіксовано побутування елементів матеріальної та духовної культури, що свідчить про збереження та тяглість традиції.

Проте, незважаючи на це, традиційна культура українців Республіки Башкортостан зазнала значної трансформації, що пов'язано із цілим комплексом факторів, характерних для радянського часу: урбанізацією і відходом частини сільського населення від традиційних занять і способу життя; збільшенням загального рівня освіченості і формуванням у повоєнних поколіннях нових світоглядних уявлень та цінних орієнтацій; державною ідеологією, спрямованою на втрату етнічної характеристики народів СРСР, традицій, релігійності; впровадженням нових інтернаціональних свят і т. д.

Характеризуючи сучасний етнокультурний розвиток українців Республіки Башкортостан, слід зазначити, що в ньому простежуються наступні тенденції:

- деякі національні традиції в середовищі українського населення Башкортостану як і раніше зберігаються, але вони поступово втрачаються під впливом загальних наднаціональних тенденцій соціально-економічного розвитку регіону;

- важливими «культурозберігаючими» факторами виступають наявність у населеному пункті церкви, школи та інших елементів соціальної інфраструктури;

- вагомий вплив на українців в області мови, матеріальної і духовної культур має близькоспоріднене російське населення, контактування з яким відбувається найбільш інтенсивно. Також відбувається засвоєння українцями деяких елементів культур башкирів, татар, білорусів та інших народів, що проживають в Башкортостані (зокрема, у весільній і родильній обрядовості, традиційній кухні);

- в середовищі сільського населення старших вікових груп зберігається історична пам'ять та цінні відомості з історії окремих населених пунктів і в цілому краю;

- значно довше елементи традиційної культури зберігаються в таких консервативних побутових формах як їжа, знаряддя праці, декоративно-прикладне мистецтво.

Таким чином, проведене дослідження показало, що в процесі тривалої взаємодії місцевого українського населення з іншими слов'янськими і неслов'янськими народами Башкортостану відбувається активна за темпами і закономірна (об'єктивна) за своїм змістом трансформація національної традиційної культури. В свою чергу, в ході експедиційних виїздів вдалося зафіксувати збереження та побутування окремих елементів традиційної культури українців.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Республіка Башкортостан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Завези од мене поклон в Україну... Фольклор українців Башкортостану. Уфа: Изд-во Филиала МГОПУ ім. М.А. Шолохова в г. Уфе, 1999. – С. 14.
3. Бабенко В.Я. Украинцы Башкирской ССР: поведение малой этнической группы в полиэтничной среде. – Уфа, 1992. – 260 с.
4. Карпунин И.Е. Фольклорно-этнографические взаимовлияния свадеб русских и украинцев Башкортостана (по наблюдениям и записям 1950 – 1990 гг.) // Украина – Башкортостан: связь времен / МГОПУ ім. М.А. Шолохова. Уфа, 2001. С. 92–110.
5. Черниенко Д.А., Пилипак М.А. Село Казанка и украинцы Альшеевского района. К 120-летию села Казанка, 30-летию народного украинского фольклорного ансамбля «Чаровницы». Уфа: Изд-во Уф МГГУ ім. М.А. Шолохова, 2012. – 134 с.
6. Ахатова Ф.Г. Украинские песни в Башкортостане: историко-этнографическое исследование / Ф.Г. Ахатова. – Уфа: Гилем, 2000. – 146 с.
7. Ахатова Ф.Г. Песенный фольклор украинских переселенцев в Башкирии. Киев; Уфа, 1995. – 240 с.
8. Брянцева Л.И. О взаимосвязях русского и украинского свадебного фольклора современной Башкирии / Брянцева Т. // Фольклор народов РСФСР. – Уфа, 1975. – С.181–186.
9. Пилипак М.А. Трансформация традиционной свадебной обрядности украинцев Башкортостана / М.А. Пилипак // Многонациональный регион как культурно-исторический феномен: VI Бусыгинские чтения. Материалы Международной научно-практической конференции посвященной 100-летию со дня рождения профессора Евгения Прокопьевича Бусыгина и 125-летию кафедры этнологии в Казанском университете. – 2013. – С. 215–219.
10. Пилипак М. А. Проблемы сохранения традиционных обычаев и обрядов украинцев Башкортостана (на примере свадебной обрядности) / М.А. Пилипак // Восточная диаспора в контексте современных культурно-исторических и общественно-политических процессов на постсоветском пространстве // Первые Межд. Шевченковские чтения 16-18 марта 2012. – С. 310-314.
11. Пилипак М.А. Свадебный обряд украинских переселенцев в Башкирии (историографический аспект) / М. А. Пилипак. // Башкортостан – Украина: наука, образование, культура в годы Великой Отечественной войны: Материалы Международной научной конференции (г. Уфа,

- 22 сентября 2011 г.) / под. общ. ред. В.Я. Бабенко. – Уфа: Изд-во Уфимского филиала МГГУ им. М.А. Шолохова, 2011. – С. 115–121.
12. Пилипак М. А. Весільна обрядовість українців Башкортостану / М. А. Пилипак // Традиційна культура діаспори. Матеріали міжнародної конференції «Одеські етнічні читання». Одеса, вид-во КП ОМД, 2012. – С. 324–333.
13. Пилипак М.А. Весільна обрядовість українців Альшеївського району Республіки Башкортостан / М.А. Пилипак // Актуальні питання культурології: Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства. – Вип. 14 / За ред. Проф. В.Г. Виткалова. – Рівне: РДГУ, 2014. – С. 21–26.
14. Пилипак М.А. Свадебний обряд українців села Золотоношка Стерлитамакського району Республіки Башкортостан / М.А. Пилипак // Етнокультурное наследие народов Южного Урала: история, этнография, религиоведение. Материалы Всероссийской научно-практической конференции. – Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2014. – С. 40–43.

Pylypak M. A. Traditional Culture of the Ukrainians in the Republic of Bashkortostan (on expeditions materials, 2016)

The article is devoted to peculiarities of traditional culture of the Ukrainians in Republic of Bashkortostan and is prepared within the research framework in the field of history, ethnography, language, culture of the Ukrainian population in the Republic of Bashkortostan. It is performed by the members of the Regional public organization «Republican national and cultural center of the Ukrainians in Bashkortostan «Kobzar» (Ufa).

The object of the survey is rural settlements in the historic areas of compact settlement of the Ukrainians on the territory of Bashkortostan (South-Western, Western and Central part of the Republic). As the result of this research, valuable folklore-ethnographic and dialectological material was collected, as well as everyday life photos and videos, elements of material culture in 5 settlements.

Key words: tradition, culture, transformation, research.

Пилипак М. А. Традиционная культура украинцев Республики Башкортостан (по материалам экспедиций 2016 г.)

Статья посвящена особенностям традиционной культуры украинцев Республики Башкортостан и подготовлена в рамках научно-исследовательской работы в области истории, этнографии, языка, культуры украинского населения Республики Башкортостан, выполненной членами Региональной общественной организации «Республиканский национально-культурный центр украинцев Башкортостана «Кобзарь» (г. Уфа).

Объектом обследования стали сельские населенные пункты в исторических местах компактного расселения украинцев на территории Башкортостана (юго-западная, западная и центральная части республики). Результатом проведенного исследования является сбор ценного фольклорно-этнографического и диалектологического материала, а также фото и видео фиксация быта, элементов материальной культуры в 5 населенных пунктах.

Ключевые слова: традиция, культура, трансформация, исследования.

Статтю подано до редколегії 9.01.2017 р.

УДК 39 (477.44 - 25) «20»

Н.В. Жмуд

КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ СУЧАСНОЇ ВІННИЦІ В КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЇ ПРОСТОРУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛЬОВИХ СТУДІЙ): СПРОБА АНАЛІЗУ ТА ОКРЕСЛЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ

У статті на основі польових етнографічних матеріалів відстежуються динаміка культурного ландшафту в контексті антропології простору сучасної Вінниці і його сприйняття у наративах вінничан крізь призму індивідуальної та колективної пам'яті.

Ключові слова: культурний ландшафт, антропологія простору, Вінниця, польові етнографічні матеріали.

Ключовим поняттям в організації і сегментації простору є культурний ландшафт як «надбудова» природного ландшафту. Донедавна поняття «культурний ландшафт» вживалось різними науками (суспільно-природничими, гуманітарними, інженерними тощо) переважно у значенні природного ландшафту та матеріальної культури. Світова дослідницька практика засвідчила, що продуктивнішим для цілісного уявлення про культурний ландшафт є його вивчення через призму поєднання природної і антропогенної складових.